

Witte boorden, blauwe kielen

Patroons en arbeiders in de Belgische textielnijverheid in de 19e en 20e eeuw

Gent, Ludion, AMSAB, Profortex, 1997

Textiel is sedert mensenheugenis de slagader geweest van de Vlaamse industriële bedrijvigheid. Het ritme van de spinnewielen en de weefgetouwen bepaalde het ritme van het leven zelf. De textielindustrie was niet alleen de belangrijkste werkgever, maar bepaalde ook de verhouding van de mensen tot de overheid, hun zeden en gewoonten, hun voeding en kleding, hun gezondheid en hun levensduur, hun aantal kinderen en hun onderwijs. Daarom is de geschiedenis van de textiel ook de geschiedenis van het wel en wee van het volk. Dit maakt van de publicatie van het boek van Bart De Wilde *Witte boorden, blauwe kielen* veel méér dan een academische gebeurtenis. De lectuur ervan is van groot nut voor iedereen die de wortels wil kennen van ons maatschappelijk bestaan, onze 'roots' die veel verklaren van wat ook vandaag gebeurt. Volgens de sociologen beheersen (nu moeten we zeggen: beheersten) drie belangrijke tegenstellingen het maatschappelijk leven in ons land: de sociaal-economische, de ideologische en de communautaire tegenstellingen. Hun steeds evoluerend complex samenspel schept het veranderende kader waarin de overheid optreedt, waarin de burger leeft en werkt. Bart De Wilde ontleedt dit samenspel vanuit het perspectief van de textielnijverheid tussen 1800 en 1975.

Die analyse vertrekt terecht van van de sociaal-economische tegenstelling tussen textielproletariaat en -patronaat, verwickeld in een nooit af latende veelvormige klassenstrijd.

Ze omvat de daarmee verweven ideologische tegenstelling, zoals het ontstaan en de onderlinge verhoudingen van de socialistische en christelijke vakbonden, of nog de eensluitende liberale opvattingen van vrijzinnige en gelovige werkgevers. Ze verklaart de communautaire tegenstellingen, in casu de tegenstellingen tussen de socialistische textielvakbonden van Gent en Verviers. Maar ook de omgekeerde weg is evident: de ideologische en communautaire tegenstellingen werken in op de sociaal-economische evolutie.

De structuur van het boek is eenvoudig en helder. In een eerste deel wordt het kader geschetst: de algemene sociale en economische evolutie van de textielnijverheid sedert 1800. Het tweede deel beschrijft de wereld van de werkgevers, het derde deel dat van de werknemers en in het vierde deel wordt de evolutie van hun onderlinge verhoudingen onderzocht. Elk gedeelte wordt chronologisch behandeld, wat soms aanleiding geeft tot herhalingen. Het boek werd geschreven in opdracht van Profortex, een paritair fonds ter promotie van het textielonderwijs. Daardoor kreeg de auteur de mogelijkheid om als eerste historicus de archieven van patronale organisaties in te zien. Dit gaf hem de gelegenheid de reeds beter bekende geschiedenis vanuit arbeidersperspectief nu ook aan te vullen van uit de hoek van de werkgevers, wat ontegensprekelijk een belangrijke verrijking van onze kennis betekent.

Het bankkapitaal was niet erg geïnteresseerd in de wankelende textielindustrie tijdens de periode van de oorspronkelijke kapitaalaccumulatie. Het kapitaal voor de investeringen ten gevolge van de technische ont-

wikkeling moest dus gehaald worden uit het eigen familiekapitaal, of uit de meerwaarde geleverd door de arbeid. Dit vereiste een meedogenloze uitbuiting van de arbeidskracht. Vandaag is het moeilijk zich het leven voor te stellen van de textielarbeiders en -arbeidsters in de 19de eeuw. Weggejaagd uit hun dorp door de crisis in de thuisarbeid, werden de arbeiders eigenlijk lijfeigenen van de patroons zonder enige vorm van sociale rechten en totaal overgeleverd aan de patronale willekeur. Sommigen, zoals Lieven Bauwens, werkten bij voorkeur met gevangenen van gemeen recht. Het werkhuisreglement voorzag allereerst boetes. Soms was zelfs het lachen verboden op straf van boete. Arbeiders moesten zelfs de verlichting in het werkhuis betalen. Om te overleven moesten ook kinderen vanaf prille leeftijd ingeschakeld worden in de productie. Hygiënische en sanitaire maatregelen bestonden niet. Stof en vochtige hitte waren oorzaak van vele ziekten, terwijl gemis aan veiligheidsmaatregelen vele ongevallen veroorzaakten. In sommige afdelingen, zoals bij de "natte continuus" van de mechanische vlasspinnerij, bestonden dansteske toestanden: de dampen condenseerden en vielen op de arbeiders die vanwege de hitte schaars gekleed waren. Bovendien moesten zij met de handen voortdurend in het warme water en het slijk wroeten, waardoor de "waterkanker" aan de handen ontstond. Bart De Wilde overdrijft geenszins: vandaag nog kan men in de Gentse middens van de arbeiders van de "natte continuus" verhalen horen van vrouwen die geen leefbare kinderen ter wereld konden brengen. Het voorbeeld is bekend van een vrouw die

drie kinderen verloren had, telkens binnen het eerste levensjaar. Na het stoppen van die arbeid werd een vierde kind geboren dat in leven is gebleven. Dit gebeurde in onze 20ste eeuw.

Die ongehoorde toestanden zijn niet eigen aan de textielindustrie: het schijnt een wetmatigheid te zijn dat elke oorspronkelijke kapitaalaccumulatie gepaard gaat met mensonterende praktijken, welke ook het land, het regime of het tijdperk is. Het patronaat had behoefte aan legitiematie van de ongebreidelde aanwending van arbeidskrachten. Daartoe werden door de liberale theoretici, zoals Stuart Mill, Ricardo, Say, enz., de nodige theorieën ontwikkeld. Langzamerhand gingen de patroons over tot paternalisme. Zij moraliseerden erop los en adviseerden de arbeiders in verband met onderwijs, alcoholmisbruik, spaarzaamheid en gehoorzaamheid. Armoede was toe te schrijven aan het "wangedrag" van de arbeiders en arbeidsters. Tegen het einde van de 19de eeuw had de katholieke leer zich aangepast aan de industriële maatschappij en werd de katholieke structuur de belangrijkste waarbinnen textielpatroons actief waren. De regionale verschillen waren bijzonder groot: het Gentse textielpatronaat was vooral actief in de liberale beweging. Samen met hen waren heel wat Gentse katholieke textielpatroons overwegend Franstalig, in tegenstelling met West-Vlaanderen waar veel katholieke textielpatroons uitgesproken Vlaamsgezind waren. De rol van de overheid bestond aanvankelijk louter uit steun aan de initiatieven en de eisen van de patroons, die zelf nauw bij de politieke besluitvorming betrokken waren. Terwijl al heel wat publicaties en

studiewerk bestaat over ontstaan en evolutie van de arbeidersorganisaties, was tot hiertoe de geschiedenis van de patroonsorganisaties minder bekend. De studie van Bart De Wilde vult deze leemte op. Ze beschrijft zeer gedetailleerd hoe, onder druk van de onderlinge concurrentie en van de arbeidersbeweging, de samenwerking tussen de textielpatroons moeilijk vorm kreeg in de 19de eeuw, om uiteindelijk in de 20ste eeuw uit te groeien tot de sterke patroonsorganisatie Febeltex. Geleidelijk evolueerde de klassenstrijd, van meestal geïsoleerde scherpe conflicten met stakingen en lock-outs, naar paritair overleg en consensus, waarbij het patronaat in de veranderende omstandigheden steeds het roer in eigen handen kon blijven houden. De textielbazen kregen als tegenpartij uiteindelijk niet meer de arbeiders in hun bedrijf, maar hun organisaties die van hun kant ook beroep deden op "witte boorden", om de complexe problemen te begeleiden die het gevolg waren van de sociale en technologische evolutie. Het patronaat bood lange tijd weerstand tegen contacten met de arbeidersorganisaties: het verkoos te onderhandelen waar nodig op bedrijfsvlak, waar het gemakkelijker zijn overwicht kon aanwenden. In tegenstelling tot het patronaat, waarvoor ideologische tegenstellingen meestal secundair waren, ontstond de verzuilde arbeidersbeweging met de socialistische en christelijke zuilen als belangrijkste componenten. Dit was niet het geval in de beginfase, toen de ideologische indeling niet evident was. De verdeeldheid ontstond vooral op het einde van de 19de eeuw, wanneer op grond van de pauselijke encyclieken de christelijke arbeidersbewe-

ging ontstond als "anti-socialistische" vakbond. In sommige plaatsen, vooral in Verviers, werd langdurig en hardnekkig weerstand geboden tegen deze verdeeldheid en werd de ideologische neutraliteit beschouwd als de hoeksteen van de arbeidersbeweging in de sterke textielsector. Het gemeenschappelijk vakbondsfront wijst op een teruggang van de ideologische componenten waarop de verdeeldheid berustte. De communautaire tegenstelling blijkt ook geen recent gebeuren te zijn: reeds vóór de eerste wereldoorlog bestond de Nationale Federatie der Textielbewerkeressyndicaten uit twee autonome gewestelijke organisaties met eigen statuten.

Opvallend in de evolutie van de textielsector (en daàr niet alleen) is de rol die de oorlogsgebeurtenissen hebben gespeeld. Zo stelt de historicus vast dat na de eerste oorlog alles verandert. De vrees voor revolutionaire toestanden zoals o.m. in Duitsland en Rusland, samen met de actiebereidheid van de arbeiders en de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht (enkel voor mannen), dreef het patronaat er toe een aantal sociale eisen in te willigen. De arbeidsduur daalde, de vakbonden werden erkend als werkloosheidskassen, de eerste paritaire comités werden opgericht, de lonen gekoppeld aan de index en het minimumloon ingevoerd. Na de tweede wereldoorlog werd de situatie eveneens grondig gewijzigd. Ook hier speelde de vrees voor het communisme en de democratische verwachtingen van de bevolking een belangrijke rol. De grondslag van onze hedendaagse sociale wetgeving werd gelegd, de Nationale Arbeidsconferentie kreeg

een aanzienlijke taak toegewezen, de ondernemingsraden (met veel patronale tegenstand) opgericht, enz. Dit alles droeg sterk bij tot de verbetering van de materiële en sociale toestand van de textielarbeiders. Maar ondertussen draait de historische molen verder en brengt de nieuwe tijd aan het einde van dit millennium ook nieuwe problemen mee, te wijten aan de toenemende arbeidsdruk, de bedrijfssluitingen, de delokalisatie en de werkloosheid. Nieuwe tijden, nieuwe problemen. Volgens Bart De Wilde staat vandaag de dag het overleg meer dan ooit ter discussie. Als redenen geeft hij aan: de scheefgroeiing van de relatie tussen werkgevers en werknemers, de budgettaire, economische en organisatorische factoren die maken dat het overleg niet meer aan de verwach-

tingen voldoet.

Als algemene conclusie van het boek kan men stellen dat twee eeuwen sociale strijd de wereld van de arbeiders totaal hebben gewijzigd. Dit was vooral het gevolg van klassenstrijd in zijn verschillende vormen, van wilde staking en lock-out tot paritaire onderhandelingen en gezamenlijke frontvorming ter beïnvloeding van het beleid, van spontane individuele acties tot georganiseerde massa-acties, van louter sectorale tot interprofessionele acties, van basiswerk tot wetgevend werk, van harde confrontatie tot paternalistische vieringen en eretekens. Zij maakten dat de mechanisatie en de technologische omwenteling gedeeltelijk konden aangewend worden voor de materiële vooruitgang.

De periode bestreken door het boek

van Bart De Wilde eindigt in 1975. Precies in die periode veranderde eens te meer het algemeen economisch en sociaal kader door de opkomst van een agressief neo-liberaal beleid. In 1892 werd bij wet elke intimidatie van werkwilligen naar of van het werk strafbaar. Heeft niet recent -in 1997- een liberaal senator een wetsvoorstel ingediend om elke intimidatie van werkwilligen naar of voor het werk strafbaar te maken? Veel is er veranderd, maar pogingen om die veranderingen terug te draaien zijn even talrijk. Lessen uit de geschiedenis zoals beschreven in *Witte boorden, blauwe kielen* zijn daarom uiterst nuttig. De mooi verzorgde uitgave en de overvloed aan pakkende illustraties vergemakkelijken bovendien de lectuur.

Jef Turf